

УДК 351.439.02

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-2-7>**Штангрет А.М.***доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування
Української академії друкарства***Базиліук В.Б.***доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва та маркетингу
Української академії друкарства***Чорненко О.Б.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування
Української академії друкарства***Shtangret Andriy***Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Financial and Economic Security,
Accounting and Taxation
Ukrainian Academy of Printing***Bazyliuk Volodya***Doctor of Economics, Professor,
Professor of Entrepreneurship and Marketing
Ukrainian Academy of Printing***Chornenka Elena***Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor
Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security,
Accounting and Taxation
Ukrainian Academy of Printing*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

CURRENT ASPECTS OF FOOD SECURITY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Забезпечення продовольчої безпеки завжди актуальне, адже безпосередньо пов'язане із першочерговим задоволенням потреби в їжі стосовно кожної людини. Посилення аграрного вектору розвитку національної економіки упродовж останнього десятиліття не забезпечило необхідний високий рівень продовольчої безпеки в Україні. Лідируючі позиції в експорті зернових культур не дозволили ліквідувати загрози щодо економічної доступності до продуктів харчування та незбалансованого харчування через недостатню кількість висококалорійної їжі. Військові дії посилюють негативний вплив існуючих загроз та спровокували виникнення нових. Значна кількість біженців за межі країни та внутрішньо переміщених осіб, із припиненням діяльності більше половини суб'єктів господарювання та масштабною практикою звільнення й зниження оплати праці ускладнили економічний доступ до продуктів харчування. Руйнування логістичних ланцюгів обмежує фізичний доступ до сезонних овочів і фруктів. Широкомасштабні військові дії ускладнили виробництво сільськогосподарської продукції та їх експорт, що посилює дисбаланс в національній економіці.

Ключові слова: продовольча безпека, військові дії, загроза, продовольство, голод.

ANNOTATION

Ensuring food security is always important, as it is directly related to the priority of food needs for everyone. In modern conditions, food security is a multifaceted concept, the understanding of which is broader than the need to get a certain amount of food every day. The level of food security directly affects the political and economic situation in the country, the level of social tension and

the pace of society. The aim of the study was to characterize the level of food security in Ukraine by identifying the essence of key threats before and during the war. To consider topical aspects of food security, the following methods were used: induction and deduction, comparison and systematization - in the study of current priorities of food security; synthesis and analysis - to characterize the level of food security; morphological analysis - to clarify the content of key threats to food security before and during hostilities; graphic - for visual presentation of theoretical and methodological material; abstract-logical - for theoretical generalizations and conclusions of the study. It is substantiated that the current priorities of food security are: physical, economic and social access to food; food safety; access to water and acceptable sanitation; self-sufficiency in food within the country; foreign trade in food; stability in food intake; ecologically clean and nutritious food. The identified priorities were applied in characterizing the level of food security of Ukraine. Strengthening the agrarian vector of national economy development did not provide the necessary high level of food security in Ukraine. Leading positions in grain exports did not eliminate the threat to economic affordability of food and unbalanced nutrition due to insufficient high-calorie food. The military increased the negative impact of existing threats and provoked new ones. Significant numbers of refugees and internally displaced persons, with more than half of businesses shutting down and large-scale redundancies and wage cuts, have hampered economic access to food. The breakdown of logistics chains limits physical access to seasonal fruits and vegetables. Military action has limited the production and export of agricultural products, which complicates the activities of domestic producers and exacerbates the imbalance in the national economy.

Key words: food security, military action, threat, food, hunger.

Постановка проблеми. Сьогоднішній етап у розвитку національної економіки характеризується посиленням ролі аграрного сектору, що спирається як на існуючий потенціал у виробництві сільськогосподарської продукції, так й на збільшення попиту на продовольство через зростання народонаселення планети, ускладнення кліматичних умов та негативний вплив конфліктів. За результатами 2021 року Україна не лише забезпечувала внутрішні потреби у продуктах харчування, але допомогла уникнути голоду більш як 400 млн людей в Африці та на Близькому Сході. З 24 лютого 2022 р. ситуація суттєво змінилася, адже військова агресія Російської Федерації створила нові загрози, зокрема і для продовольчої безпеки. Висока динаміка в зміні ситуації не лише у військовій сфері не дозволяє конкретизувати можливі наслідки найбільшого військового конфлікту в Європі з часів II світової війни, але порівняння ситуації до і під час військових дій сприяє відстеженню зміни ситуації із окресленням суті нових загроз для продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В межах цього дослідження сучасні пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки були визначені на основі ознайомлення із публікаціями таких науковців як J. Avery, J.-A.-N. Caritat Condorcet, W. Godwin та R. Malthu [9], A. Quisumbing та L. Brown [13], A. Fahy [6], C. Holleman, J. Jackson, M. Sánchez та R. Vos [10], а також експертів ФАО, Світового банку, Concern Worldwide та World Vision. В розглянутих матеріалах акцентовано увагу на окремих аспектах забезпечення продовольчої безпеки із доведенням важливості вирішення проблеми глобального голоду.

Метою статті є характеристика рівня продовольчої безпеки України через визначення суті ключових загроз до і під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд суті сучасних проблем забезпечення продовольчої безпеки доцільно розпочати із відстеження видозмінення її параметрів. Попри те, що потреба в їжі є базовою для людини, а відтак завжди супроводжувало людство, наукове пізнання продовольчої безпеки розпочалося доволі пізно у порівнянні із військовою безпекою, хоча смертність від голоду була на порядок вищою за втрати на полі бою. Одну із перших спроб окреслити проблематику забезпечення продовольчої безпеки здійснив Т. Мальтусу, який у 1798 р. у науковій праці за назвою «Досвід про закон накордонселення» розглядав першопричину недостатності їжі виходячи з того, що «...чисельність населення зростає у геометричній прогресії, коли виробництво продуктів харчування – в арифметичній, внаслідок чого виникає абсолютне перенаселення і дефіцит продовольства» [9]. Ці міркування були висловлені у XVIII ст., але їх актуальність сьогодні висока, адже, при подальшому непропорційному зростанні кількості населення в

регіональному розрізі, спроможність задоволення потреби в їжі не є достатньою. Так, у звіті World Vision [8] стверджується, що в листопаді 2021 р. 45 мільйонів людей із 43 країн світу перебували на межі голодної смерті.

Новий етап у формуванні засад забезпечення продовольчої безпеки розпочався під час і за наслідками другої світової війни. Його відмінність від попереднього полягала у вирішенні проблем забезпечення їжею не лише в межах окремої країни, але й на міжнародному рівні. Провідну роль відіграла Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), діяльність якої відбувалося під гаслом «допомагаємо побудувати світ без голоду» [7]. Одне із перших сучасних визначень продовольчої безпеки було сформовано за результатами роботи Світової продовольчої конференції у Римі, участь в якій прийняли представники 134 країни. Під продовольчою безпекою почали розуміти «...наявність у будь-який час необхідних світових продовольчих запасів основних продуктів харчування, достатніх для підтримки стійкого та розширеного споживання, і для компенсації коливань обсягів виробництва та ціни» [7]. В цьому визначенні акцент ставився на фізичну доступність продуктів харчування в наслідок дисбалансу між виробництвом та споживанням через можливий неврожай сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці, рису та кукурудзи. У 1983 р. відбулися зміни в тлумаченні продовольчої безпеки експертами ФАО, які запропонували розуміти її як «...гарантію того, що всі люди в будь-який час будуть мати фізичну та економічну доступність до основних продуктів харчування, в яких у них потреба» [7]. Тобто поруч із «фізичною» доступністю розглядалася й «економічна» в ракурсі розширення міжнародної торгівлі та забезпечення необхідними продуктами найбідніших верств населення. 90-ті роки ознаменувалися появою й застосуванням терміну «безпека харчування» під яким розуміли «...належний нутритивний статус із точки зору засвоєних білків, калорій, вітамінів та мінералів усіх членів домогосподарства» [13]. Попри певні суперечки стосовно співвідношення між продовольчою безпекою і безпекою харчування все таки відбулися зміни у розумінні першого поняття, який тепер об'єднував фізичну й економічну доступність та безпеку харчування. Так, у 2001 р. експерти ФАО сформували нове визначення продовольчої безпеки як «...фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі» [12]. Розгляд соціальної доступності спричинений проблемою існування бар'єрів в доступі до продовольства, які пов'язані із специфікою соціального середовища певного індивідуума. В межах останніх кількох років відбулося певне уточнення, коли розглядається ще й проблематика водопостачання й санітарних умов, що зумовлено загостренням доступу частини населення планети до прісної води та

тими хворобами, які виникають та набувають масового поширення через недостатній рівень дотримання правил особистої гігієни. Окрім цих базових параметрів, в сучасних публікаціях розглядаються й інші, окремі з яких заслуговують на увагу через можливість в подальшому відстежувати ті зміни, які відбулися через військові дії в Україні. Так на сайті міжнародної гуманітарної організації Concern Worldwide подано визначення продовольчої безпеки як «...міри здатності індивіда отримати поживну й достатню кількість їжі» [6]. В цьому визначенні акцентовано увагу не лише на можливості отримання достатньої кількості їжі, але й на тому, що така їжа повинна бути поживною, тобто містити необхідну кількість вітамінів й мікроелементів, які дозволяють розвиватися організму й підтримувати високий рівень імунітету, що забезпечує захист або ж сприяє більш легкому перенесенню хвороби та швидкому оздоровленню. Окремо доцільно підкреслити вагомість такого параметру в забезпеченні продовольчої безпеки як «стабільність», тобто можливість отримання необхідної їжі попри стихійні лиха, економічну кризу та інші фактори. Зважаючи на важливість харчування для підтримання життєдіяльності кожної людини не можна залишити поза увагою ще й обов'язкову орієнтацію на самозабезпечення певної країни та активне здійснення зовнішньоекономічної діяльності для розширення можливості задоволення цієї потреби. Ці параметри також є важливі, адже в сучасних умовах зумисне перешкоджання виробництву й торгівлі продовольством може бути використано як зброя.

Узагальнюючи можна стверджувати, що в сучасних умовах продовольча безпека є багатограним поняттям, розуміння якого ширше за необхідність щоденного отримання певної кількості їжі. На нашу точку зору можна виділи-

ти наступні ключові пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки (рис. 1).

Виділені нами пріоритети будуть послугувати орієнтирами при характеристиці рівня продовольчої безпеки України.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що на перешкоді в досягненні визначених пріоритетів стоять різні фактори, ключовими серед яких у XXI ст. стали: конфлікти, зміна клімату та зростання населення, що ще раз доводить актуальність розгляду саме впливу військових конфліктів в межах цього дослідження. Вагомість впливу конфліктів на процес забезпечення продовольчої безпеки пояснюється ще й тією обставиною, що проблеми в доступі до їжі не обмежуються однією країною, вони мають глобальний характер через переміщення значної кількості населення як біженців. У 2016 р. понад 64 мільйона [10], у 2019-му – 80 мільйонів, у 2020-му – більше 80 мільйонів осіб [11] у всьому світі були змушені на тривалий період покинути місця постійного проживання. Переміщення такої значної кількості людей супроводжується проблемами індивідуальної продовольчої безпеки біженців, загостренням доступу до продуктів харчування в тих регіонах де їх прийняли для тимчасового перебування та зменшення виробництва продовольства в країні походження через втрату робочої сили. Доцільно взяти до уваги ще й те, що кількість людей, які хронічно страждають від нестачі їжі почала зростати з 2014 р. (775 мільйонів осіб) і у 2016-му досягнула уже рівня 815 мільйонів осіб [10], з яких 489 мільйонів мешканці країн, де виникли та відбуваються конфлікти. Загалом наведені аналітичні дані доводять рівень впливу конфліктів на продовольчу безпеку.

В Україні найбільш активно застосовується Методика визначення основних індикаторів

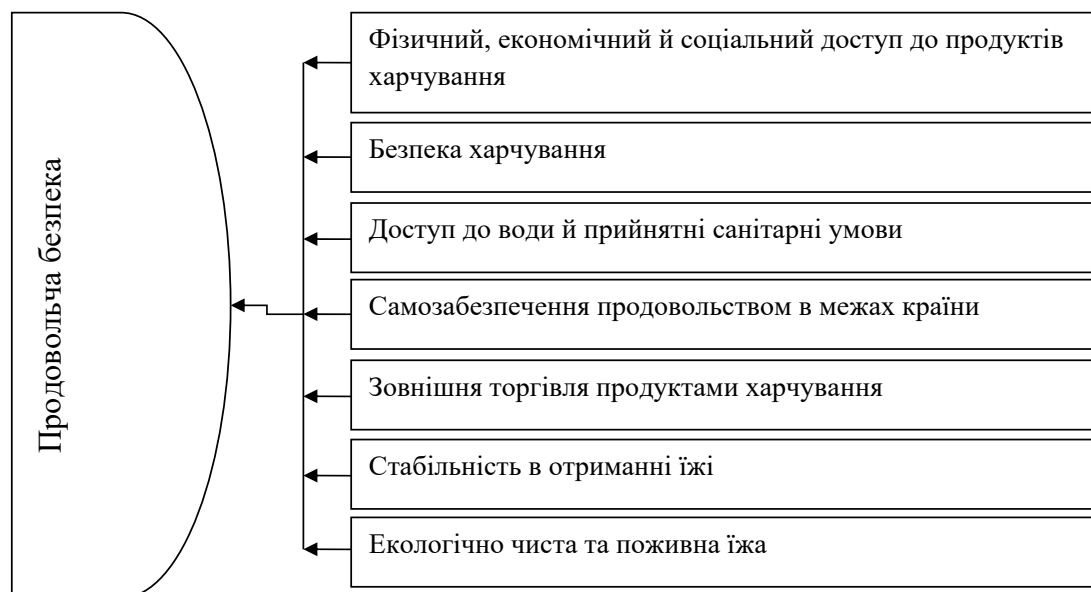

Рис. 1. Пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки

продовольчої безпеки [2], яка передбачає розгляд на основі даних Державної служби статистики [4] ряду індикаторів.

Характеристика продовольчої безпеки за Методикою є доволі ємною за обсягом викладення результатів, відповідно ми сконцентруємо увагу на ключових моментах шляхом подання узагальнень без наведенням значного обсягу статичних даних. Так, важливим індикатором є добова енергетична цінність раціону, яка дозволяє якісно охарактеризувати середньодобовий раціон людини, а відтак відстежити динаміку в часі і провести порівняння у міжнародному ракурсі (рис. 2).

Перш за все зазначимо, що у відповідності до Методики граничне значення середньодобового раціону встановлено на рівні 2500 ккал. Відтак за останні 30 років добова енергетична цінність їжі відповідає цій нормі, але більш ретельне дослідження дозволило виявити певні особливості, які заслуговують на увагу:

- у 2020 році середньодобова кількість ккал зменшилась у порівнянні із 1990 р. на 25,66, тобто до здобуття незалежності Україною якість харчування населення було на порядок вища. Більш того, негативні тенденції присутні впродовж 2010–2020 рр., що також вказує на загострення проблеми забезпечення продовольчої безпеки;

- у графічному вигляді нами в межах середньодобового раціону виділено два його основні компоненти, тобто продукти рослинного та тваринного походження. Методикою встановлено, що 55% добового раціону повинні складати продукти тваринного походження, а фактично у 2020 р. ця частка була нижчою за 30%, що вказує на дисбаланс у харчуванні, а відтак не-

доотримання необхідних мікроелементів, що в наслідок наявності довгострокових тенденцій негативно впливає на імунну систему кожного українця;

- значення цього індикатора в США складала 3788 ккал, в Канаді – 3566 ккал, у Польщі – 3537 ккал [1, с. 33], що скоріше негативно характеризує рівень продовольчої безпеки в Україні.

Наступний індикатор – забезпечення раціону людини основними видами продуктів – передбачає відстеження середньої кількості споживання десяти основних продуктів харчування у розрахунку на 1 особу (табл. 1).

Ретельний розгляд динаміки та порівняння із встановленою нормою споживання дозволив зробити певні узагальнення:

- порівняння фактичного споживання основних продуктів з моменту початку військової агресії засвідчує наявність негативної тенденції як факт посилення загроз стосовно доступу до необхідної за якістю та кількістю їжі;

- у 2020 р. встановленій нормі відповідало споживання лише двох із десяти основних продуктів харчування, тобто овочів та картоплі, стосовно ж інших було наявне погіршення або є незначне коливання;

- критично низьким можна вважати споживання м'яса, молока й риби, що відповідно відхиляється від норми у 2020 р. на 32,8%, 46,9% та 38,0%.

Потрібно підкреслити, що м'ясо, молоко та риба є необхідними складовими повноцінного та поживного харчування, а обмеження їх споживання затримує фізичний і розумовий розвиток та призводить до зниження здатності організму здійснювати спротив хворобам. Заміна цих про-

Рис. 2. Зміна калорійності середньодобового споживання населенням продуктів харчування

Джерело: [1, с. 12]

Таблиця 1

Динаміка річного споживання продуктів харчування, на 1 особу

Продукти/од. виміру	Норма	Роки			
		2014	2015	2019	2020
Хлібні продукти, кг	101	108,5	103,2	97,6	96,6
М'ясо і м'ясні продукти, кг	80	54,1	50,9	53,6	53,8
Молоко і молочні продукти, кг	380	222,8	209,9	200,5	201,9
Риба та рибні продукти, кг	20	11,1	8,6	12,5	12,4
Яйця, шт	290	310	280	282	278
Овочі, кг	161	163,2	160,8	164,7	164
Фрукти, кг	90	52,3	50,9	58,7	56,5
Картопля, кг	124	141	137,5	135,7	134
Олія, кг	13	13,1	12,3	12	12,3
Цукор, кг	38	36,3	35,7	28,8	27,8

Джерело: сформовано на основі [1, с. 13–37]

дукті на хліб та картоплю лише частково вгамовує голод, але за умови довготривалого порушення раціону буде мати негативні наслідки, які виходять за межа проблематики забезпечення продовольчої безпеки та погіршують рівень соціальної й демографічної ситуації в країні.

Як індикатор в Методиці пропонується розглядати обсяги виробництва, запасів та споживання зернових культур, що нами здійснено у графічному вигляді на рис. 3 та можна охарактеризувати наступним чином:

– чітко прослідковуються дві відмінні тенденції в межах 2000–2020 рр., які полягають в тому, що обсяги споживання зернових культур зменшуються (у 2020 р. порівняно із 2000 на 29,8%), а виробництво зростає (відповідно на 155,5%);

– зменшення споживання можна пояснити в основному скороченням населення України, адже у 2000 р. його чисельність складала 49,4 млн осіб, то у 2020 р. – 41,9 млн осіб, тобто на 15,2%.

У відповідності до поданих статичних даних Україна у повній мірі забезпечена зерновими культурами, а надлишок використовує для експорту, виручка від якого забезпечує стабілізацію національної економіки.

У відповідності до зробленого застереження, нами будуть розглядатися не усі індикатори Методики, але наступний є дуже важливий, оскільки характеризує економічну доступність до продуктів харчування населення України (рис. 4).

У Методиці граничне значення частки витрат на продукти харчування встановлено на рівні 60%. Згідно статичних даних Державної служби статистики у 2020 р. ця частка становила 48,1%, що нижче за граничне значення, але, для порівняння, в країнах ЄС цей показник в середньому складає 13,1%, що вказує скоріше на суттєво нижчий рівень доходу населення України, коли першочергово і в неповній мірі задовольняється потреба в їжі.

Додатково зроблене узагальнення інформації щодо структури витрат на продукти харчу-

вання дало змогу виявити факт масової заміни висококалорійних продуктів, зокрема м'яса й риби, на картоплю та хлібні продукти задля виживання в умовах низького рівня доходів та зростання цін. Тобто в Україні має місце ряд протилежностей, які негативно впливають на продовольчу безпеку: при надлишку виробництва зернових культур, фактично має місце низький рівень доступності їжі із обмеженням кількості споживання висококалорійних продуктів.

Активна фаза військового протистояння, що розпочалася 24 лютого 2022 року внесла певні корективи у процес забезпечення продовольчої безпеки. Для характеристики таких змін використана оперативна інформація Державної служби статистики та міжнародних організацій, що не сприяє цілісності та об'єктивності у характеристиці поточних змін. Відповідно нами сконцентровано увагу на кількох ключових моментах, які найсуттєвіше вплинули на процес забезпечення продовольчої безпеки:

– кількість біженців за межами країни постійно змінюється, але попри це можна орієнтовно говорити про більше 6 млн осіб, які знайшли тимчасовий притулок в країнах ЄС, зокрема в Польщі – більше 1,5 млн. осіб. Вбивства мирного населення та руйнування інфраструктури спричинили значну кількість внутрішньо переміщених осіб, чисельність яких досягає 8 млн. осіб. Ці дані вказують як на часткове зменшення внутрішнього попиту на продукти харчування, так й на втрату трудових ресурсів, які необхідні для виробництва продуктів харчування, адже 15% працездатного населення були задіяні у сільському господарстві;

– військові дії спричинили майже повне призупинення підприємницької діяльності у березні-квітні 2022 р. із подальшим поступовим відновленням. За результатами проведеного соціологічного опитування у травні лише 47% компаній відновили діяльність [3], але в подальшому актуальним залишається використання таких інструментів для уникнення банкрутства як скорочення кадрів, зниження оплати пра-

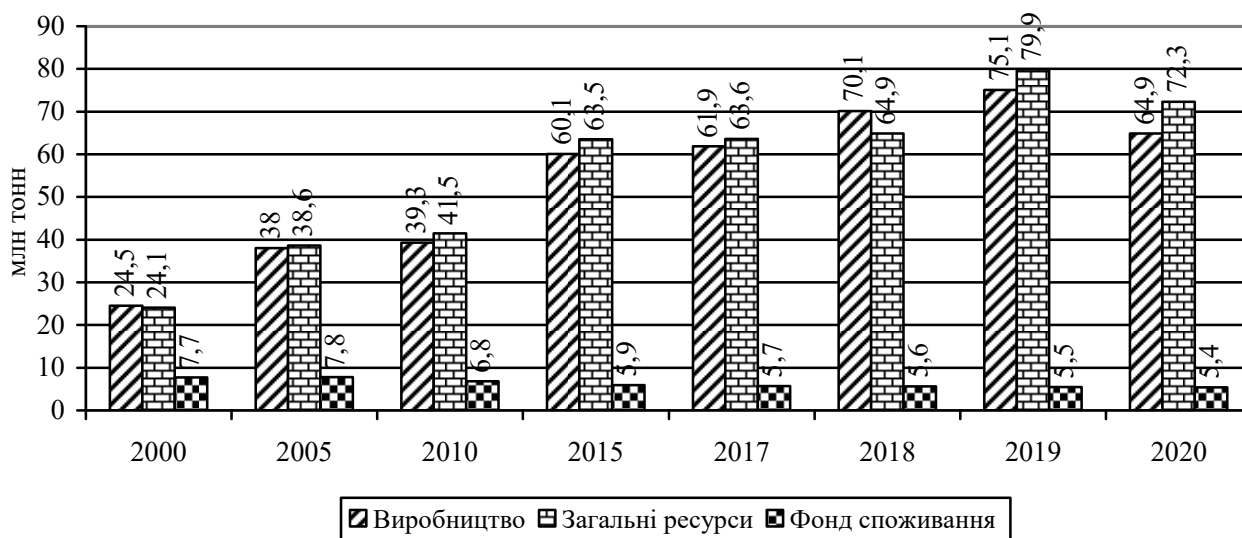

Рис. 3. Зміни обсягу виробництва і споживання зернових культур

Джерело: сформовано на основі [1, с. 38]

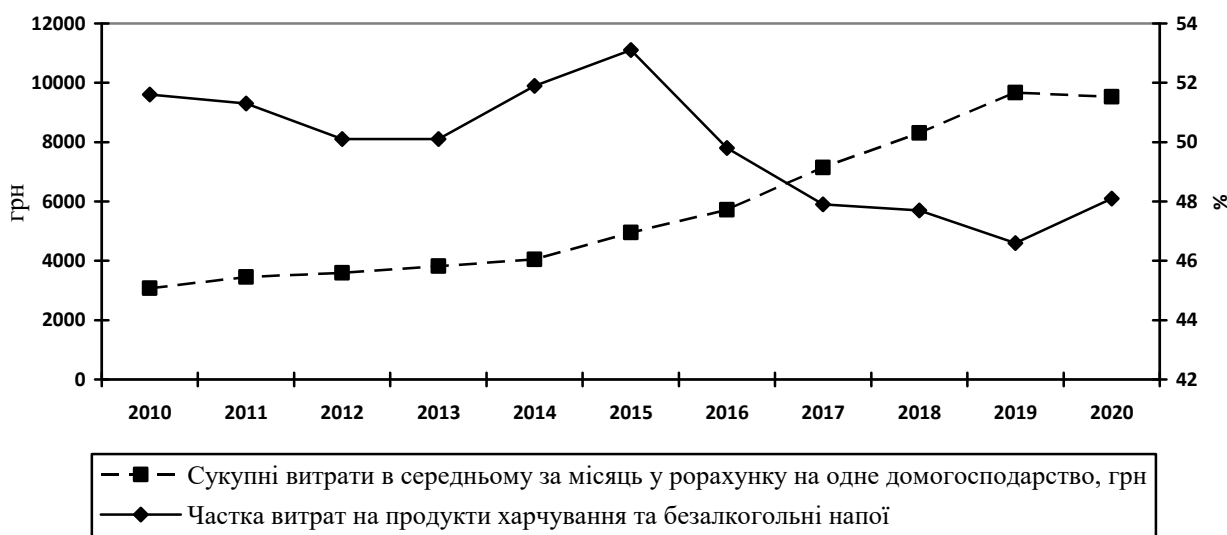

Рис. 4. Параметри економічної доступності продуктів харчування, сформовано на основі

Джерело: [4]

ці та відпустки за власний рахунок. Ці факти вказують на подальше погіршення економічної доступності населення до продуктів харчування через повну чи часткову втрату доходів;

– висока активність військового протиостояння стала на заваді проведенню посівної кампанії. Орієнтовні втрати окреслюються як 20–30% посівних площ. Виходячи із викладено вище матеріалу такі втрати не можуть спричинити суттєвого впливу на внутрішню продовольчу безпеку через суттєво нижчий рівень споживання зернових культур у порівнянні із обсягами виробництва. Попри це експорт зернових культур забезпечував надходження валюти, а відтак сприяв стабілізації ситуації в національній економіці, що за поточних умов частково вплине і на економічну ситуацію в частині доходів кожного громадянина. Військові дії

також стали на перешкоді фізичному доступу значної частини населення до сезонних овочів і фруктів, які вирощують в найбільшій кількості у південних областях країни, що погіршує баланс споживання продуктів харчування;

– блокування морських портів ускладнює експорт української сільськогосподарської продукції та імпорт іноземних продуктів харчування. Накопичення значних запасів на зерноскладах без можливості його вивезення та отримання доходів від реалізації провокує часткову втрату конкурентних позицій на зовнішніх ринках та подальше погіршення фінансового стану товаровиробників, адже формуються перешкоди для їх підготовки до збору урожаю 2022 р. та проведення майбутньої посівної 2023-го;

– через інфляційні процеси, руйнування логістичних ланцюгів та загалом дисбаланс на-

ціональної економіки має місце зростання цін, зокрема на продукти харчування (ціна хліба лише в межах квітня-травня 2022 збільшилася на 20–30%), що формує нові перешкоди для населення у потребі повноцінного й збалансованого харчування;

– у звіті Світового банку [5] зроблено припущення про те, що у 2022 році національний рівень бідності може сягнути 70%, коли у 2021 він становив 18%. У цьому ж звіті прогнозується, що до кінця 2022 р. майже 20% українців будуть змушені жити менш ніж на 5,5 дол. США на добу, хоча до війни таких було лише 1,8%.

Узагальнюючи можна стверджувати, що військові дії спровокували загострення раніше існуючих загроз для продовольчої безпеки, зокрема щодо економічної доступності до збалансованого й калорійного харчування, із виникненням нових, які полягають у фізичному доступі до сезонних продуктів харчування та зниженні купівельної спроможності населення. Розбалансованість національної економіки та міграційні процеси також ускладнюють виробництво продовольства, що вимагає коригування державно-регулювання з метою стабілізації ситуації.

Висновки. В межах останнього десятиліття в Україні відбувся активний розвиток аграрного сектору, що дозволило їй стати одним із лідерів на ринку сільськогосподарської продукції. У 2021 р. частка нашої країни у світовому експорті пшениці сягнула 10%, кукурудзи – 15%, ячменю – 15% і сояшникової олії – 50%. Попри успішну зовнішньо-економічну діяльність, яка сприяла отриманню доходів для стабілізації економічної ситуації, та вагомий внесок у недопущенні голоду в країнах Африки та Близького Сходу, стан внутрішньої продовольчої безпеки характеризувався не достатньо високим рівнем. Ключові загрози для продовольчої безпеки були пов'язані із економічними обмеженнями в доступі до продуктів харчування, недостатньою калорійністю і незбалансованістю харчування через обмежене споживання висококалорійних продуктів. Військова агресія Російської Федерації не лише загострила існуючі загрози для внутрішньої продовольчої безпеки, але й спровокувала інші, які пов'язані із ускладненням економічного й фізичного доступу до продуктів харчування. Унеможливлення експорту продовольства через блокування морських портів створює передумови для виникнення глобального голоду. Отримані результати можуть бути використані для внесення змін в тактику й стратегію забезпечення продовольчої безпеки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баланси споживання основних продуктів харчування населенням України 2020. / за ред. О. Прокопенка. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 59 с.
2. Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України №1379 від 5 грудня 2007 р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2022).
3. Знайти роботу під час війни. Як змінився ринок праці в Україні. *Економічна правда* (14 червня 2022 р.). URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116/> (дата звернення: 17.06.2022).
  4. Статистична інформація. *Державна служба статистики*. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 19.06.2022).
  5. Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2022 : War in the Region. *Europe and Central Asia Economic Update. World Bank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37268> (дата звернення: 17.06.2022).
  6. Fahy Austin. What is food security? URL: <https://www.concern.net/news/what-food-security> (дата звернення: 19.06.2022).
  7. FAO: its origins, formation and evolution, 1945–1981. Rome.: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1981. P. 11. URL: <http://www.fao.org/docrep/009/p4228e/P4228E04.htm> (дата звернення: 19.05.2022).
  8. Global Hunger Initiative (November 2021). *World Vision*. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-hunger-initiative-november-2021-report> (дата звернення: 19.06.2022).
  9. Progress, Poverty, and Population: Re-reading Condorcet, Godwin, and Malthus / J. Avery, J.-A.-N. Caritat Condorcet, W. Godwin, R. Malthus. London : Psychology Press, 1997. 250 p.
  10. Sowing the seeds of peace for food security – Disentangling the nexus between conflict, food security and peace / Holleman C., Jackson J., Sánchez M., Vos R. Rome, FAO. URL: www.fao.org/3/a-i7821e.pdf. (дата звернення: 19.06.2022).
  11. The State of Food Insecurity in the World 2001: FAO. 2002. URL: <https://www.fao.org/publications/card/fr/c/62e4c9ae-f1e7-508e-8207-ff283a65d9ec/> (дата звернення: 19.06.2022).
  12. The state of food security and nutrition in the world 2021. FAO. URL: https://www.fao.org/3/cb4474en/online/cb4474en.html#chapter-executive_summary (дата звернення: 19.06.2022)
  13. Women: The key to food security. IFPRI Food Policy / Quisumbing A. R., Brown L. R. et al. Washington, 1995. P. 12. URL: <https://www.ifpri.org/publication/womenkey-food-security> (дата звернення: 19.06.2022).

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Balansy spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naseleнням Ukrainy 2020 [Balances of consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine 2020]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
2. Kabinetu Ministriv Ukrainy (2007) Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky [Some food security issues]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text> (accessed 19 June 2022).
3. Ekonomichna Pravda (2022) Znaity robotu pid chas viiny. Yak zminyvsia rynok pratsi v Ukraini [Find a job during the war. How the labor market in Ukraine has changed]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116/> (accessed 19 June 2022).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2022) Statystychna informatsiia [Statistical information]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 19 June 2022).
5. World Bank (2022). Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2022 : War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37268> (accessed 19 June 2022).

6. Fahy Austin (2022) What is food security? Available at: <https://www.concern.net/news/what-food-security> (accessed 19 June 2022).
7. FAO (2022) FAO: its origins, formation and evolution, 1945-1981. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1981. P. 11. Available at: <http://www.fao.org/docrep/009/p4228e/P4228E04.htm> (accessed 19 June 2022).
8. World Vision (2022) Global Hunger Initiative (November 2021). Available at: <https://reliefweb.int/report/world/global-hunger-initiative-november-2021-report> (accessed 19 June 2022).
9. Avery J., Caritat Condorcet J.-A.-N., Godwin W., Malthus R. (1997) Progress, Poverty, and Population: Re-reading Condorcet, Godwin, and Malthus. London: Prynology Press, 1997. 250 p.
10. Holleman C., Jackson J., Sánchez M., Vos R. Rome (2017) Sowing the seeds of peace for food security – Disentangling the nexus between conflict, food security and peace. FAO. Available at: www.fao.org/3/a-i7821e.pdf (accessed 19 June 2022).
11. FAO (2002) The State of Food Insecurity in the World 2001. Available at: <https://www.fao.org/publications/card/fr/c/62e-4c9ae-f1e7-508e-8207-ff283a65d9ec/> (accessed 19 June 2022).
12. FAO (2021) The state of food security and nutrition in the world 2021. Available at: https://www.fao.org/3/cb4474en/online/cb4474en.html#chapter-executive_summary (accessed 19 June 2022).
13. Quisumbing A. R., Brown L. R. et al. Women: The key to food security. IFPRI Food Policy. Washington, 1995. P. 12. Available at: <https://www.ifpri.org/publication/womenkey-food-security> (accessed 19 June 2022).